

**რამდენიმე სოციალური ტერმინის
შესახებ „ვეფხისტყაოსანში“**

გაბრიელ თაბაური

გამომცემლობა * მოაზროვნე *

თბილისი

2014

რამდენიმე სოციალური ტერმინის შესახებ „ვეფხისტყაოსანში“

შოთა რუსთაველის აზროვნება ფართო მატერიებსა და უსაზღვრო განათლების დონეს სწვდებოდა. ავტორის ინტერესის სფერო არ შემოისაზღვრებოდა მხოლოდ კონკრეტულით, მისი მსოფლმხედველობითი თვალსაწიერი უკიდევანო არეალზე ვრცელდებოდა. აქედან გამომდინარე, სრულიად ბუნებრივია, „ვეფხისტყაოსანში“ არსებულ ტერმინთა მრავალგვარი გაგება მკითხველთა მხრიდან, თუმცა-ღა ზოგ შემთხვევაში ცნებათა მრავალპლანიანობა სახიფათო და ზიანის მომტანია. ერთი სიტყვით, საკამათო ადგილების განმარტება მოითხოვს გარკვეულ მზაობას, შესაბამისზე მეტ ცოდნას, ვინაიდან მაქსიმალურად მოხერხდეს ნარატივისათვის კონცეპტუალური ფენის მოხსნა და ამგვარად, აქსიომაზე, გნებავთ დოგმაზე დასვლა. ამ ნაშრომში ჩვენს ყურადღებას შევაჩერებთ პოემაში დამოწმებულ შემდეგ ლექსიკურ ერთეულებზე: „მონა“, „ყმა“, „პატრონი“, „ზანგი“. მსჯელობის დაწყებამდე, საჭიროა ჩავიხედოთ ცნობილი ლექსიკოგრაფების შრომებსა და მათ მიერ შედგენილ ლექსიკონებში. ზ. სარჯველაძე, „ძველი ქართული ენის ლექსიკონი“, თბ. 1995: ლექსემები „ზანგი“, „მონა“ საერთოდ არ არის შეტანილი. აღნიშნული ფაქტი არ შეიძლება მართო ავტორის ნება-სურვილს მიეწეროს; საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა, ცოტა პროფესიონალიზმს მოკლებულიცაა თავისი სიმარტივის გამო. ალბათ, ძველი ქართულისათვის ეს სიტყვები ჯერ უცხო, ახალ ნაყოფს წარმოადგენდა, ამიტომ მათი ზუსტი სემანტიკის განსაზღვრა ვერ მოხერხდებოდა, ანდაც, ისინი შესაძლოა სხვა უკვე აღწერილი ფორმების სინონიმებად გვევლინებოდნენ და ავტორმა აღარ მიიჩნია საჭიროდ მათი განმეორება. ილ. აბულაძე, „ძველი ქართული ენის ლექსიკონი“, მეცნ. 1973.: „ზანგი“ არ გახლავთ დამოწმებული; „მონა“ განმარტებულია!

© გაბრიელ თაგაური

გამომცემლობა * მოაზროვნე *

ISBN 978-9941-0-6915-4

„მონა - კირთი, ბარაკიელი, ყრმა, მრწემი, ჭაბუკი, მსახური, მენიჯოგე, მენიჯგორე, მენიჯგორე.“ (მოყვანილია მაგალითები, ამოვწერ რამდენიმეს): იერემიას წინასწარმეტყველება: „განიკურნოს მონაი ესე ჩემი“; გამოსლ. საკ. „რასა უბრძანებ მრწემსსა შენსა“ და ა. შ. შევნიშნავთ, რომ არც ერთ „მონის“ ამხსნელ ლექსიკურ ერთეულს დღევანდელი „მონის“ დეფინიცია არ ენიჭებოდა, უფრო ზუსტად, იმხანად სიტყვა „მონ“-ის თანამედროვე გაგება არ არსებობდა. სასულიერო ლიტერატურაში ძალიან ხშირია მონის გამოყენება, მაგრამ ბინარული სემანტიკა მასთან მიმართებაში აბსოლუტურად გამორიცხული იყო.

1. „ნეტარ არს მონაი იგი, რომელი იპოვოს მღვიძრედ, ხოლო ვაი არს მონისა მის, რომელი იპოვოს უდებებით“; (შვიდგზის ლოცვა)
2. „აქა აკურთხევდით უფალსა ყოველნი მონანი უფლისანი, რომელნი სდგათ სახლსა უფლისასა, ეზოთა სახლისა ღმრთისა ჩუენისათა“ (133-ე ფს.)
3. „წმიდათა თანა განუსვენე ქრისტე ღმერთო, სულსა მონისა შენისა...“
4. „ეზიარება მონა ღვთისა.“ ნათელია, (1; 2) მაგალითებში „მონა“ ნახმარია, ზოგადად ადამიანის მნიშვნელობით, ხოლო (3; 4)-ში ამავე სიტყვა გვხვდება „მამაკაცის“ დატვირთვით, სადაც მის პარალელურად გამოდის „მხევალი“ (ქალი). დამეთანხმებით, ჭეშმარიტებაა: უფალი არავის იმონებს, არავის აძალავს რაიმეს და არც არავის სტანჯავს, ე. ი. „მონის“ თავდაპირველი მოვალეობა და განსაზღვრება, აღნიშნულთან ერთად, გახლდათ ასაკის ჩვენება: მრწემი (აქედან მიღებულია „უმრწემესი“, მორფემათა გამოყოფით უ-მრწემ-ეს-ი), ყრმა, ჭაბუკი... ამგვარ პერიპეტეებს ვხვდებით სულხან-საბა ორბელიანთანაც, თუმცა-ღა მას არ განუმარტავს „მონა“ ასეთი მნიშვნელობით. (ამაზე ქვემოთ).

ალ. ღლონტი „ქართული ლექსიკოგრაფიის საკითხები“, თბ. 1983. გვ. 39-40: „საბა თავს დასტრიალებდა ლექსიკონს, დღემუდამ ავსებდა მას, ცალკე უხეირო გამოთქმებს ცვლიდა უფრო მოხერხებული სიტყვებით, უმატებდა და ასწორებდა ფრაზეოლოგიას. „ანდერძნამაგში“ თვითონვე მოგვითხრობს: „ჭაბუკობისა ჟამსა და სიყრმესა, ფრიადი შრომა დამიცვს ამა წიგნსა ზედა“ (ციტ. დას.) ბუნებრივია, აქ „ჭაბუკი“ და „ყრმა“ სხვადასხვა ასაკობრივ ზღვარზე მიუთითებს. „ჭაბუკის“ პირველხსენებადობით, შესაძლებელია აიხსნას „ჭაბუკის“ „ყრმაზე“ უმცროსობა.

როგორც ვხედავთ, საქართველოში X საუკუნემდე ”ზანგი”

არ მოიპოვებოდა ლექსიკურ მარაგში, „მონას“ კი დღეისგან განსხვავებული დეფინიცია ენიჭებოდა და სულ სხვა გაგებით, შინაარსით გამოიყენებოდა. მსჯელობის უკეთ გასაგებად, აუცილებელია მცირე ისტორიული პასაჟის ჩართვა ჩვენს კვლევაში: მონათმფლობელური სახელმწიფო სათავეს იღებს უშორეულესი წარსულიდან, კერძოდ, ქრისტეს შობამდე IV ათასწლეულში მესოპოტამიასა და ძველ ეგვიპტეში შეინიშნებოდნენ პირველი მონები. საგულისხმოა, იმ მონების აღრევა დღევანდელ მონებში დაუშვებელია, ვინაიდან ისინი გვევლინებოდნენ მუშა ხელად და მათი რასობრივი დაყოფა კანის ფერით, თუნდაც ჯაფის სიმძიმით მათი განაწილება არ ხდებოდა. მონობით ვაჭრობა დასავლეთ ევროპაში წარმოებდა მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე; ამ საქმით დაკავებულები იყვნენ სკანდინავიელი ვიკინგები და იტალიელი ვაჭრები. პირველად XV ს-ის შუა წწ.-ში დას.ევრ.-ში მონების შემოყვანა აფრიკიდან უკავშირდებოდათ პორტუგალიელებს, XVI ს-ის დასაწყისიდან კი უკვე ესპანელებმა მიჰყვეს ხელი მონების სყიდვას და გასაყიდად ინდოეთში ჩაიყვანეს, პორტუგალიელებმა-ბრაზილიაში. XVI-XVII სს.-ში მონებით ვაჭრობა იქცა სახელმწიფო საქმედ და წარმოადგენდა სამეფო პრივილეგიას. „სასახლის მსახურებს“ ეძლეოდათ დავალება-ჩაეყვანათ კოლონიებში გარკვეული რაოდენობის მონა დათქმულ დროს. ზანგებით ვაჭრობას ფართო გასაქანი მიეცა დიდი სავაჭრო კომპანიების დაარსებით ჰოლანდიაში, საფრანგეთსა და ინგლისში (1621-1631). ხსენებული კომპანიები სარგებლობდნენ პრივილეგიით-დას. აფრიკიდან ჩამოეყვანათ მონები. 1698 წ-ს ინგლისის პარლამენტმა კერძო პირებისათვის დაუშვა დაკავებულიყვნენ მონებით ვაჭრობით. ჩანს, „მონამ“ გარკვეული დროის შემდეგ იცვალა მნიშვნელობა და ადრე თუ ის საქმის შემსრულებელ პიროვნებად გაიზარებოდა, შუა საუკუნეებში იგი უკვე ფულადი ბიზნესის ელემენტია, უკეთ, კარგი საშუალება მაღალი ფენებისათვის აწარმოონ სახელმწიფოთაშორისი მაღალანაზღაურებადი გარიგებები დაბალი ფენების საშუალებით. მოგეხსენებათ, რუსთაველი თავისი დაუძლეველი გენიითა და კალმის მოქნილობით პოემაში აღწერდა ჰუმანურობაზე დამყარებულ სამეფო-სახელმწიფოს, (არაბეთი) მათს სამართლიან, ღვთისმოსავ მმართველებს(თინათინი, როსტევანი), რითიც აყალიბებდა

ყველასათვის მისაბამ სამეფო ინსტიტუტს. სწორედ ამ ინსტიტუტის უცვალელოობის დასამტკიცებლად დასჭირდა ავტორს სიუჟეტში დაძაბულობის შემოტანა, რათა საბოლოოდ განხორციელებულიყო თეოფანია და კეთილს, შემკულს მაღალღირსებებით გაემარჯვა ბოროტზე. „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“. გრძელი, ანუ მარადიული არსებობის მისაღწევად კეთილს ხორცთა ტანჯვა ხამსდა, რასაც განიცდიან კიდევ „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი პერსონაჟები. რუსთაველის „ხელ-ხელ საგოგმანები“ ქმნილება გაჯერებული იყო ინტერეიდოსური კონცეფციებით, მისი საცნობადი და გამორჩეული სტილისათვის არაა დამახასიათებელი ჯვარსახოვნებითი სახისმეტყველების ამოღრმავება და ამგვარად დასვლა გარეგნულ მხარეზე, მატერიალურზე. თუ ჩვენ ავტორის მიერ ნახმარ ფორმებს „მონასა“ და „ზანგს“ გავიგებთ თანამედროვე მნიშვნელობით, მაშ რა გამოდის? ვითომ რუსთაველი აქებდა, უპირატესობას ანიჭებდა მერკანტელურ სახელმწიფოს და იღწვოდა ხსენებული სისტემის დასაკანონებლად?! ეს ხომ ყოვლადდაუშვებელი არარეალობაა!!! მაშინ, რატომ ასეთი ხიფათით გაჯერებული და ავტორის მხრიდან ქადაგება-მოძღვრებებით შემკული პოემის შინაარსი? შოთა რუსთაველი უხვად იმოწმებდა მოციქულთა, წმიდა მამათა, ბრძენთა, უდიდეს ფილოსოფოსთა სწავლებებს, რაც სრულიად შესაძლებელია „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთ წყაროდ ჩაითვალოს. აქ ამაზე სიტყვას აღარ გავარძელებ. მიუხედავად საერო ინტერპრეტაციისა, პოემა ყოველთვის დიდი მოთხოვნით სარგებლობდა, ინტერპოლარების რიცხვი მაქსიმალურზე მეტს აღწევდა, შესაბამისად გადამწერლებსა თუ სტენოგრაფებს (მხედველობაში გვაქვს ხელნაწერთა გადამწერსხავნი) „ფრიადი გულმოდგინება“ მართებდათ, რათა „არცა რაი დაეკლოთ, და არცა რაი მიემატებინათ“, უფრო ზუსტად, ქარაგმა, სპეციალური ნიშანი-ეს იქნებოდა „პირობითი“, „განკუეთილობისა“, თუ „სასუენი“, ისეთ ადგილას არ დაესვათ, რომ შინაარსობრივი, ლექსიკური დარღვევა გამოეწვია. გასათვალისწინებელია შემდგომი: ქართული ენა გახლავთ აგლუტინაციური ტიპისა, ამიტომ იგი გამოირჩევა მრავალი ფორმის პოვნირებით, რაც თავისთავად საფუძველია „ფლექსია-დერივაციისა“. აქედან გამომდინარე, „ვეფხისტყაოსნის“ გადამწერს ევალეზოდა ენის კარგი ცოდნა,

პოემის ორიგინალის არარსებობის საფუძველზე შეედარებინა თავისი ხელნაწერი დოკუმენტი იმხანად არსებული ყველაზე სანდო რედაქციისათვის. აღვნიშნავთ იმასაც, რომ დღეს ჩვენ მოგვეპოვება „ვეფხისტყაოსნის“ ორი რედაქცია: „მცირე“ და „დიდი“; ეტყობა, მაინც მიიჩნიეს საჭიროდ ადგილთა გამოტოვება, თუმცა ეს ჩვენი განსასჯელი არაა.

„ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი, იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი. შემოვიდა მის წინაშე თინათინის მონა ზანგი, მოახსენა: „გიბრძანებსო ტანი ალვა, პირი მანგი“.

(124-ე სტრ.)

თქვენის ნებართვით, დავსვამთ კითხვას: როდესაც ზემომოხმობილი „124-ე სტრ.-ის დამწერს“, XIII ს-ის მოღვაწეს მთელი ორი-სამი საუკუნე აშორებდა იმ მოვლენებამდე, რასაც „მონებით ვაჭრობა“ ერქვა, როგორ დაწერდა „მონა ზანგ“-ს ისეთი მნიშვნელობით, რაც უფლებას მოგვცემდა დღევანდელი ასოციაციები აღგვძროდა მასთან მიმართებით? მეტსაც გეტყვით: რუსთაველი ცდილობდა „მოსამართლე და მოწყალე“ როსტევანის, ასევე მომავალი „სოფლისა მნათი მნათობი“ დედოფლის სამეფოს განდიდებას და, ამ დროს, თხრობის დასაწყისშივე დააკნინებდა, მიწასთან გაასწორებდა სანაქებო ობიექტს? ნახეთ, რა აფსურდამდე მივდივართ! თურმე იდეალური სამეფო, იდეალური მმართველით, „იყო არაბეთს როსტევან მეფე ღვთისაგან სვიანი“, აქტიურად ეწეოდა ადამიანთა ყიდვა-გაყიდვის ბიზნესს და ასეთ მავნე მაგალითს აძლევდა სამეფოს მოსახლეობას? მაშინ, რას ვიღებთ? საქართველოს ისტორიაში გამორჩეული ხანა, დღეს ოქროს“ ხანად წოდებული, მისი გამორჩეული მოწამე მეფეები, რომელთაც უმღეროდა მგოსანი თავისი შეუდარებელი კალმით, ვითომ ყველაფერი ეს ფარისევლობა ყოფილა. ამიტომ ვთქვით, რომ სახიფათო და ზიანის მომტანია ზოგიერთი ტერმინის მრავალპლანიანი გაგება, მაქსიმალურად უნდა ვერიდოთ სუბიექტურ დამოკიდებულებას. აქ უკვე საკითხის გადამწყვეტად გვევლინება რეალური სურათი: პირველრიგში, რატომ აიყვანდა თინათინი პირად მსახურად უცხო ქვეყნის მოსახლეს? ამითი ხომ ის თვითონვე დამატკიცებდა სამ-

ბრძანებლოს უსუსურობას: ვერ მოიძებნა ვერც ერთი სანდო პირი, რომელსაც დედოფლის დაცვას ანდობდნენ. მეორეც ერთი, ისტორიულად ცნობილია რომელიმე ზანგი მსახური თამარ მეფის კარზე? გასაგებია, უამრავი რამ პოემის შინაარსში, საჭიროა, გაგებულ იქნეს პოეტურ ხერხად, მაგრამ “მონა ზანგის“ პერსონაჟად შემოყვანით რუსთაველი შეეხებოდა ეროვნების საკითხს, საიდანაც მარტივად შეიძლება დასაბუთდეს „რასიზმის დანახვა“, ამას კი აპოლოგეტი მწერალი ნამდვილად არ იკადრებდა! მესამე, „ვეფხისტყაოსნის“ სული, ის ურყევი დედაბოძი, რომელზეც უკვდავ შედეგად გახლავთ ასვეტებული ნაწარმოები, არის შემდეგი სიტყვებით გადმოცემული: „ვინაც მოკვდეს მეფეთათვის, სულნი მათნი ზეცას რბიან“, ე. ი. მეფის მსახური ღმერთის მსახურის რანგში გადიოდა, აქედან მეფის ურჩი „ცათა სასუფეველს“ ვერ დაიმკვიდრებდა. ამრიგად, გვაქვს მყარი საფუძველი, „თინათინის მონა ზანგი“ სხვაგვარად გავიგოთ და მისი ჩვენებური ინტერპრეტაცია შემოგთავაზოთ.

XVII ს-ის მოღვაწე, უდიდესი ლექსიკოგრაფოსი და ენციკლოპედისტი სულხან-საბა ორბელიანი, რომლისთვისაც აუცილებლად ცნობილი იქნებოდა შუა საუკუნეებში დას. ევროპაში მიმდინარე მოვლენები, “მონასა“ და “ზანგს“ ასე განმარტავდა: ს. ს. ორბელიანი, „ლექსიკონი ქართული“, ორ ტომად-რედ. ელ. მეტრეველი; „მერანი“, ტ. I 1991.

მონა-ნასყიდი ვაჟი

ზანგი-კაცი შავი

შევნიშვნავთ, „სიტყვის კონის“ შემდგენს „მონა“ პირველადი მნიშვნელობით არ განუმარტავს; ალბათ, მის დროს ასეთი განმარტება საკმაოდ ნაცნობი იქნებოდა და ავტორმა არჩია ახალი სემანტიკა მიეთითებინა ხსენებული „მონისა“. აქვე, ეს ლექსიკონი ერთ-ერთი პირველთაგანია, სადაც ვხვდებით ლექსიკურ ერთეულ „ზანგს“. ვგონებთ, მანამდე მას სხვა დატვირთვა ექნებოდა და შესაბამისად, ის არ იქნებოდა გამოყენებული ადამიანის კანის ფერის მიმანიშნებელ სიტყვად. XII-XIII სს.-ში, როდესაც არანაირი საფუძველი არ იარსებებდა „მონას“ მეორე მნიშვნელობა განვითარებოდა და არც არავის სცოდნოდა, გამოყენებინა იგი ამ დატვირთვით, მაშინ, ბუნებრივია, რუსთაველის „მონა“ მივიჩნიოთ ჭაბუკად, ე.ი. აკონკრეტებს მხოლოდ ასაკს. ფაქტიურად, ავთანდილი ამ პოზიციამში „ავთანდილ იყო სპასპეტი, ძე ამირსპასალარისა,

საროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა,“ გაიგება როგორც მშვენიერი, ძლიერი ჭაბუკი. (შოთა რუსთაველმა ავთანდილის გარეგნულ დახასიათებასთან ერთად მისი ასაკიც გვამცნო.) ვიკტორ ნოზაძის დაკვირვების თანახმად, “ჭაბუკი“ არის სპარსული და ნიშნავს: მარჯვე, მარდი, სწრაფი, ფიცხელი; ბუნარაში იგივე სიტყვა „ჭაბუკი“ ნიშნავს: არისტოკრატი“ (ციტ. დას.). ამგვარი მოსაზრება ავითარებს და აღრმავებს ზემოთქმულს. 1067-ე სტრ. თავი: „წასვლა ავთანდილისგან ნესტან-დარეჯანის სამებრად და ქარავანთა შეყრა“:

„ჟამამდის ჩემსა ნუ იტყვით არ თქვენსა პატრონობასა,
თვით თავადია ჩვენი-თქვა, ნუ მიხმობთ ჭაბუკობასა.
მე სავაჭროსა ჩავიცვამ, დავიწყებ ჯუბაჩობასა;
თქვენ შემინახეთ ნამუსი, თქვენსა და ჩემსა ძმობასა!“

„ჭაბუკი“: აქ ახსნილია - რაინდი, ე. ი. „ვეფხისტყაოსანში“ ზოგჯერ „მონა“ რაინდის სინონიმადაც გვევლინება.

„მეფე გაჰკვირდა, გა-ცა-წყრა, გული უცმისთვის მწყრომარე;
გაგზავნა მონა თორმეტი, მისი, წინაშე მდგომარე,
უბრძანა: “ხელთა აიღეთ აბჯარი თქვენ საომარე,
მოდით და აქა მომგვარეთ, ვინ არის იქი მჯდომარე!“

(94-ე სტრ.)

მამ: როსტევეანმა ახალგაზრდა 12 რჩეული რაინდი გაგზავნა უცხო მოყმის (ტარიელის) შესაპყრობად; დასაშვებია ვიფიქროთ, არაბეთის სახელმწიფოს მმართველ მეფე როსტევეანს თან დაჰყვებოდა და ემსახურებოდა თორმეტი რაინდი ჭაბუკი, რომელთაც გამორჩეულობის გამო ავალეებდა უმნიშვნელოვანესი საქმეების შესრულებას. უდავოა, უცხო მოყმის გაცნობას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა მეფისთვის, ვინაიდან მისმა „გაქრობამ“ წონარი წვლილი შეიტანა როსტევეანის დამწუხრებაში. ამგვარი „არქიტექტონიკა“ გვაგონებს პირველი საუკუნის უძლეველ არქტიპს, სადაც თავისუფლად იძებნება პარალელი ქრისტეს თორმეტ მოციქულთან, რომელთაც სულიწმიდის გარდამოსვლის შემდეგ ქრისტე ღმერთისაგან დაევალათ კაცობრიობისათვის გადამწყვეტი მისია-ექადაგათ ჭეშმარიტი სჯული და განეგრცოთ „ქრისტეანობა“ მთელს

მსოფლიოში. ფაქტიურად, რუსთაველმა უცვლელად გადმოიღო შეუცდომელი მოძღვრის სახე: წინამძღვარი ქრისტე და მის გარშემო თორმეტი მოწაფე “მოციქული”; ვეფხისტყაოსანში-წინამძღვარი მეფე როსტევეანი და მის გარშემომისი სამართლიანი ბრძანებების შემსრულებელი თორმეტი რაინდი. მიუხედავად ამდენი მსგავსებისა, ერთი საჭიროდ საცოდნელი ნიუანსი მაინც იჩენს თავს, კერძოდ, როსტევეანის მხრიდან დაშვებული შეცდომები. თუ როსტევეანი ცდებოდა, ეს არ იყო განზრახ გამიზნული შეცოდება ბოროტზრახვათა დასაკმაყოფილებლად; მისი ქმედება, ამ შემთხვევაში უნდა მიეწეროს ადამიანურ ბუნებს, ხორციელ სხეულს - მუდამ სწრაფვადს ცოდვებისაკენ. აქ უკვე შემოდის ადამიანის „თავისუფალი ნების“ მიმართვა გონებისაკენ და მათი, როგორც ორი მყარი ელემენტის ერთ სამსახურში ჩაყენება. თქვენ ვერ დამისახელებთ ვერც ერთ ცოდვას სახელმწიფოებრივი მეფე როსტევეანისა, რომელიც მალევე არ მოენანიებინოს და აი, ამიტომაც გახლდათ იგი სამართლიანი. ამგვარად, ავტორი პოემის დასაწყისში როსტევეანს ახასიათებდა მთლიანი შინაარსიდან გამომდინარე, რითიც მიგვანიშნა მკითხველებს, რომ არაბეთის სახელმწიფოს მმართველი ასეთად გაიგეთო:

„იყო არაბეთს როსტევეან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი,
მაღალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქარ-მრავალი ყმიანი,
მოსამართლე და მოწყალე, მორჭმული, განგებიანი,
თვით მეომარი უებრო, კვლა მოუბარი წყლიანი.“

ჩვენი დაკვირვებების ლოგიკური განვითარებისათვის, აუცილებელია მოკლედ შევეხოთ “ვეფხისტყაოსნის“ ფერთა სიმბოლიკას, რაშიც დაგვეხმარება ვიკტორ ნოზაძის წიგნი, „ვეფხისტყაოსნის განვითარების, ვეფხისტყაოსნის ფერთმეტყველება“; ბუენოს აირეს, 1954 წ.

პირველი კარის II პარაგრაფში, სახელწოდებით “ფერნი ვეფხისტყაოსანში“ მკვლევარი აღწერდა ფერებს შესაბამისი სიმბოლური დატვირთვით და აზრის გასამყარებლად ციტატა მოჰყავდა „ვეფხისტყაოსნიდან“. თუ წინააღმდეგნი არ იქნებით, ამოვწერთ რამდენიმე საგულისხმო განმარტებას მითითებული წიგნიდან:

1. შავი. „შავი არის მწუხარების, სევდის, გლოვის, უბედურობის ფერი“ (ციტ. დას).

შემდგომ ავტორი შლიდა მსჯელობას და ცალ-ცალკე განიხილავდა “შავი ფერის“ სიმბოლურ მნიშვნელობებს; სიტყვის სიმოკლისათვის მათ ჩვენ არ მოვიხმობთ, უბრალოდ ქვეთავების სათაურებით შემოვიფარგლებით:

ა) „შავი-მწუხარება;

ბ) შავი-სამოსელი;

გ) შავი-რიდე;

დ) შავი-ბედი;

ე) შავი-გული;

ვ) შავი-ცხენი;

ზ) შავი-ქვა;

თ) შავი-მონა ზანგი(შენ. ქვემოთ საგანგებოდ შევჩერდებით და ვრცლად ვისაუბრებთ ამ უკანასკნელზე);

ი) შავი-სიმახინჯე;

კ) შავი-გრძნეული;“

და ა. შ. შავის დისპოზიციურ ელემენტად სამყაროში გვევლინება თეთრი ფერი. ციტატა ამავე წიგნიდან: 2. „თეთრი ფერი ვტნში ხშირადაა მოხსენებული, - უმთავრესად სილამაზის აღწერასთან დაკავშირებით. თეთრნი: კბილნი, სახე, ყელი, ხელი, ელვა და სხვა, ოღონდ ამ მნიშვნელობით ეს ფერი განხილულია შემდეგ თავში-სილამაზე!“ (ციტ.დას). იკონოგრაფიაში თეთრი მტრედი წმიდა სამებას განასახიერებს, აქედან იგი შეიქნა სიმბოლოდ მშვენიერების, სისპეტაკისა და სიწმინდისა; საერთოდ, თეთრ ფერთან კომპლექსში შემავალი ყველა სუბსტანცია წმინდაა და დაცლილი ყოველგვარი ბოროტისაგან, ვინაიდან ავტორიტეტი, რაღა თქმა უნდა, თავად ზეციური ჰიპოსტასია! „მრწამს ერთი ღმერთი, მამა ყოვლისა მპყრობელი, შემოქმედი ცათა და ქვეყანისა, ხილულთა ყოველთა და არა ხილულთა; და ერთი უფალი იესო ქრისტე, ძე ღვთისა მხოლოდმობილი, მამისაგან შობილი უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა. ნათელი ნათლისაგან, ღმერთი ჭეშმარიტი ღვთისაგან ჭეშმარიტისა, შობილი და არა ქმნილი, ერთ-არსი მამისა, რომლისაგან ყოველი შეიქმნა... და სულიწმიდა, უფალი და ცხოველს-მყოფელი, რომელი მამისაგან გამოვალს, მამისა თანა და ძისა თანა თაყვანის-იცემების და იდიდების, რომელი იტყოდა წინასწარმეტყველთა მიერ“ (მრწამსის I, II, VIII მუხლები). კვლავ ციტატა: “ნ. მწვანე ფერით

ვტნში აღნიშნულია ტანსაცმელის ფერი, ველი ან მინდორი. ნესტანი მწვანე სამოსელს ატარებს (დამოწმებულია ადგილები პოემიდან). ამ მწვანე სამოსელს ნესტანი არ იშორებს, ისე ვით შავ რიდეს. თუ შავი რიდე მისი უბედობის სიმბოლოა, - მწვანე არის ნესტანის მარადი ქალწულობის, ახალგაზრდობის, სიყვარულის დაწყების, მისი ერთგულების და იმედის ფერი. აღნიშნულია ბუნების სიმწვანეც (მოკყავს სტრიქონები). მწვანე არის ფერი მარადისობისა ბუნებაში“ (ციტ. დას.) ბუნებრივია, ასეთი სიმბოლური დატვირთვით, მწვანე ფერი გაგებულ უნდა იქნეს „თეთრის მეგობრად“, გარკვეულწილად „მწვანე“ ავსებს და განმარტავს „თეთრს“. თავი: „ფატმანისაგან ნესტან-დარეჯანის ამბის მბობა“, სტრ. 1140-“თავსა რიდიტა შავითა, ქვეშეთ მოსილი მწვანითა-“ ასე იხატება სამშობლოსმოწყვეტილი, ქაჯთაგან შეპყრობილი ნესტანის სახე. ნათელია, აქ, მოხმობილ სტრიქონში კეთილი და ბოროტი თანაქმედებენ. შევეცდებით ახსნა მოვუძებნოთ ამ მომენტს: ჩვენ ვეთანხმებით რა ვიკტორ ნოზაძეს, თავს უფლებას მივცემთ მწვანე ფერი აღნიშნულ პოზიციაში გავიაზროთ გამარჯვების სიმბოლოდაც და ავტომატურად, 1140-ე სტროფს მიენიჭოს სტატუსი: “შოთა რუსთაველის უწყებულება მკითხველთათვის“. ექვგარეშა, ეს არის ავტორის მხრიდან მომავლის წინასწარმეტყველება და მისივე გაცხადება, უფრო ზუსტად, მკითხველისათვის თქმა იმისა, რომ ნესტანს წინ კიდევ ბევრი ტანჯვა ელოდება, მაგრამ საბოლოოდ ის აუცილებლად გაიმარჯვებს და არავითარ შემთხვევაში არ ეზიარება ქაჯთა საქმეებს, ერთი სიტყვით, არ გაქაჯდება. მწვანე თავსაბურავი, რომელიც შავი რიდის ქვეშეთ ეხვია, იმედისა და სულიერ საქმეებში წარმატებების სიმბოლოდ მიიჩნევა. მართლაც, ნესტანმა ბოლომდე შეინახა ქალწულება, რითიც პირნათლად აღასრულა ტარიელთან დადებული ცოლ-ქმრობის აღთქმა. მართალი ბრძანდება ბ-ნ ელგუჯა ხინთბიძე, როდესაც თავის წიგნში “ვეფხისტყაოსნის იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო“ თბ. 2009, გვ. 198 წერს: “ნესტანი უმტკიცებს ტარიელს: მიგულე „საშენოდო“, შენად მიგულეო და ფიცს აძლევს: „ამას შესჯერდი დიდითა ზენაართ და ფიცითა: გეცრუო, ღმერთმან მიწა მქმნას, ნუმცა ცხრითავე ვზი ცითა!“ (ციტ. დას.). “ზენაარი“ აქ ღმრთაებრივის ეპითეტია, რითიც ნესტან-დარეჯანმა თავის ფიცს კატეგორიულობის ტონი შესძინა, რომლის დარღვევაც მას ძალიან მძიმედ

დაუჯდებოდა, კონკრეტულად კი - ტარიელის დაკარგვად. მაშასადამე, ნესტანმა საკუთარი ნებით თავი იიძულა და თავის თავს სხვა გზა არ დაუტოვა, გარდა ერთგულად მსახურებისა დადებულისა ფიცისა, რათა ბოლოს აღთქმული ნაყოფი მიეღო. აქვე მოგახსენებთ, რომ ცოცხალ, ღვთისაგან შექმნილ “ზეცით მონაბერ“ სამყაროში არ არსებობს სრული სიბნელე, ბოროტება, სიმახინჯე, ე.ი. ყოველივეს მოეპოვება დადებითი მხარე. ცუდში კარგის განჭვრეტა და მისი ასეთი კუთხით დანახვა ერთობ რთულია შესასრულებლად, მაგრამ ფრიად საჭირო და გამოსადეგი. თვით რუსთაველი სვამს რიტორიკულ კითხვას თინათინის პირით: „ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა?“ სიბნელის მიერ ნათლის დროებითი ნაწილობრივი დაფარვა უკვე კონკრეტული პიროვნების არჩევანია, უკეთ, ადამიანზე დაშვებული განსაცდელი მისი ცოდვის მორევიდან ამოსაყვანად. ნათელია, გაჩნდება ასეთი კითხვა: თუ ღმერთმა იცოდა, რომ ადამი და ევა შეცდებოდნენ, მაშინ რატომ აუკრძალა ნაყოფის ჭამა? აქედან გამოდის, თითქოს ღმერთს სურდა, ადამის სახით მთლიანად ადამიანთა მოდგმას დაეკარგა სასუფეველი. მაშასადამე, ყველაფერთან კითხვის არსებობა დაუშვებელია! დოგმატურ საკითხებთან მიმართებით კითხვის გაჩენა იწვევს უზარმაზარ განხეთქილებას და ხდება საფუძველი ათეიზმისა. ეჭვის შეტანა, საერთოდ ეკლესიურ სწავლებებში, მიუღებელია, ვინაიდან სანამ ის რაიმეს დაადგენდეს, მანამდე მკაცრად აანალიზებს, არჩევს სასარგებლოს და მხოლოდ ამის შემდეგ სთავაზობს სწავლებას მის წიაღში გაერთიანებულ მრევლს; ამიტომაც ეწოდება ორთოდოქსალური. რაც შეეხება ადამისათვის „თავისუფალი ნების“ მინიჭებას, ეს მისცემდა მას საშუალებას გაემიჯნა ერთმანეთისაგან კეთილი და ბოროტი; ამის გარეშე ის არა დროებით, არამედ სამუდამოდ დაკარგავდა ედემის ბაღში მკვიდრობის უფლებას, ვინაიდან უცოდინრობის საფუძველზე ვერ დაინახავდა ცოდვას და შესაბამისად, ვერც აღიარებდა დანაშაულს. გავიხსენოთ ძველი აღთქმა: იქსოლომონ ბრძენის ფიგურა აშკარად გამოკვეთილია, და, განა როგორ გახდა ის ბრძენი? მან სწორედ ღვთისაგან ცუდისა და კარგის გარჩევის ნიჭი ითხოვა, -სხვა არაფერი! ეს გახლდათ ბრძნული არჩევანი, ვინაიდან ამაზე მეტს, მშვენიერსა და დიდებულს ვერც მიიღებდა. არა-და, ადამმა შეგნებულად დაარღვია მარხვა, იცოდა რა ცოდვას ჩადიოდა, ყველაფერი გადააზუსტა გველთან,

რომელსაც უამრავი კითხვა დაუსვა, ბოლოს კი ბუჩქებში დაიმალა და ჩადენილი დანაშაული ევას გადააბრალა, ე.ი. შერცხვა ცოდვის აღიარება. ამრიგად, ღმერთის მიერ აკრძალვის დაწესება ადამ-ევასთვის იყო ხსნა, გადარჩენა და არა სასჯელი, საუკუნო დაღუპვა. სწორედაც, ნესტანსა და ტარიელზე თავსდატეხილი უბედურება უნდა გავიგოთ მათზე ზეციდან დაშვებულ გამოცდად, რათა საბოლოოდ მიმხვდარიყვნენ შეცდომას(ხვარაზიმას პრინციის მკვლელობა) და დამალვის მაგიერ მოენანიებინათ ჩადენილი შეცოდება; მხოლოდ ამის შემდეგ იხეიმებდა „მართალი სამართალი“. მართლაც, ნესტანი ქაჯეთის ციხიდან ტარიელს წერდა: „რისხვით მობრუნდა ბორბალი ჩვენ ზედა ცისა შვიდისა“-მან აღიარა შეცდომა და გააცნობიერა თავისი უბედობის გამომწვევი მიზეზი. შოთა რუსთაველმა „ვეფხისტყაოსანში“ დახატა სინანულის გზა, რომლის გავლითაც პერსონაჟები აღწევნენ ქაჯეთის ციხემდე, გამოჰყავთ ნესტან-დარეჯანი და ზეიმობს კეთილი, კერძოდ ტარიელი ირთავს ნესტან-დარეჯანს, ავთანდილი-თინათინს. შავი ფერი, გარდა ნეგატიური დატვირთვისა, არის სიმბოლო განსჯისა და სიბრძნისა, ასევე ძალაუფლების, ზედგომისა და გამორჩეულობის. „ფატმანისაგან ნესტან-დარეჯანის ამბის მბობა“, სტრ. 1138:

„ მაშორვიდა, ვერად ვიცან, მომეახლა იყო ნავი;
ორთა კაცთა, ტანად შავთა, თვით პირიცა ედგა შავი;
იქით-აქათ მოსდგომოდეს, ახლოთ უჩნდა ოდენ თავი,
გამოვიდეს, გამიკვირდა იგი უცხო სანახავი.“

მამ: „ზანგი“ არ უნდა იქნეს გაგებული შავკანიანად, ვინაიდან მოხმობილ სტროფში აუცილებლად შეგვხვდებოდა ლექსიკური ერთეული „ზანგი“ ამ ფორმათა საპირისპიროდ: „კაცთა, ტანად შავთა“, „პირიცა ედგა შავი“. მაგ. თავისუფლად შეიძლება ასე გარიტმვა: ორთა კაცთა, ზანგთა ტანად, თვით პირიცა ედგა შავი. აქ „ზანგსა“ და „შავს“ სვადასხვა მნიშვნელობები აქვთ, ამიტომ ისინი სინონიმებად ვერ მოგვევლინებინან. აქვე, არც „ზანგი“ და არც „შავკანიანი“ არ გამოდიან ქაჯთა სინონიმებად: „ამბავი ნესტან-დარეჯანისა ქაჯთაგან შეპყრობისა,“ 1256-1258 სტრ.

„ქაჯნი სახელად მით ჰქვიან, არიან ერთგან კრებულნი,
კაცნი გრძნებისა მცოდნელნი, ზედა გახელოვნებულნი,
ყოველთა კაცთა მავნენი, იგი ვერვისგან ვნებულნი;
მათნი შემბმელნი წამოვლენ, დამბრმალნი, დაწბილებულნი.“

იქმან რასმე საკვირველსა, მტერსა თვალსა დაუბრმობენ,
ქართა აღსძრვენ საშინელთა, ნავსა ზღვა-ზღვა დაამხობენ,
ვითა ხმელსა გაირბენენ, წყალსა წმიდად დააშრობენ,
სწადდეს-დღესა ბნელად იქმან, სწადდეს-ბნელსა ანათობენ.

ამისთვის ქაჯად უხმობენ გარეშემონი ყველანი,
თვარა იგიცა კაცნია, ჩვენებრვე ხორციელანი...“

თავად ავტორი, რუსთაველი გვამცნობს, რომ „ქაჯები“ ეწოდათ არა კანის ფერის გამო, არამედ ზეადამიანური, მაგიური ძალების ცოდვისათვის, ამის დამადასტურებელია მათი საცხოვრისი. აქედან ირიცხება ქაჯთა პირშავობა, ასევე ზანგობა. მაშასადამე, „თინათინის მონა ზანგი“ არაა „ქაჯი,“ ტომთაგან ქაჯთაგან. „ზანგს“ აქ სხვა სემანტიკა უნდა ჰქონდეს. ქეგლი, ერთტომეული, მთ.რედ. არნ ჩიქობავა, 1986.

ციტატა: „ზანგები - ტროპიკული აფრიკის ძირითადი მოსახლეობა; მათთვის დამახასიათებელია შავი კანი(ციტ.დას.). დამეთანხმებით, ამგვარი ახსნა არ ჯდება რუსთაველისეულ კონცეფციაში.

„მონა“- (იმ.წიგნიდან, გვ. 324)

„მონა - 1.მონათმფლობელურ საზოგადოებაში ყოველ-გვარ უფლებასა და საწარმოო საშუალებას მოკლებული პირი, რომელიც მონათმფლობელის სრულ საკუთრებას წარმოადგენდა. მონების აჯანყება.-მონებით ვაჭრობა. 2. გადატ. სხვისი ნების უსიტყვოდ შემსრულებელი, სხვისი მორჩილი.“(ციტ.დას). პირველი განმარტება(1) გამორიცხულია შოთა რუსთაველთან ! (2) შესაძლებელია მივიღოთ, რაც შემდეგ სახეს მიიღებს „ვეფხისტყაოსანში“: სამართლიანი მეფის სამართლიანი ბრძანებების შემსრულებელი, მისი უსიტყვო მორჩილი. ზემოთ ვთქვით, მეფის სამსახური ღმერთის სამსახურად მიიჩნეოდა, საიდანაც „მეფის რაინდი“ „ქრისტეს მხედრად“ ტრანსფორმირდებოდა. სწორედ ასეთი მორჩილების გამო ავალებდა, ანდობდა მეფე გამორჩეულ „მონებს“

უმნიშვნელოვანესი საქმეების შესრულებას. გაიხსენეთ, 94-ე სტროფის განმარტება(იხ. ზემოთ, გვ.5)

„ამბის ცნობა ტარიელისაგან ნესტან-დარეჯანის დაკარგვისა“, სტრ. 586

„რა დავარ გაძღა ცემითა, მისითა დალურჯებითა,
წამოდგეს ორნი მონანი პირითა მით ქაჯებითა;
მათ კიდობანი მოჰქონდათ, ეუბნეს არ აჯებითა,
მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს იქმნა დარაჯებითა.“

ფარსადან მეფის დამ, დავარმა მის ორ გამორჩეულ რაინდს, რომელნიც იყვნენ ქაჯების ტომთაგან, შესაბამისად გზაც ეცოდინებოდათ, დაავალა ნესტანის მშვიდობით მიყვანა ქაჯეთის ციხემდე და იქ გამოკეტვა. დავარი ენდო „ორ მონას“ და დარწმუნებული იყო, რომ ისინი ამ რთულ დავალებას თავს გაართმევდნენ. რა თქმა უნდა, აღნიშნული შემთხვევისათვის სამართლიანი გახლდათ დავარის გადაწყვეტილება, წინა-აღმდეგ შემთხვევაში უმძიმესი ცოდვის ჩამდენი მომავალი დედოფალი ვერ შეიცნობდა საკუთარ თავს („nosce te ipsum“!) ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს კაცის კვლა; უფალი გვასწავლის, რომ უღირსი განზრახვის გაფიქრებაც კი ცოდვის ჩადენის ტოლფასია; ნესტანმა თავის სატრფოს ხვარაზმშას პრინცის მკვლელობა დაავალა, ე.ი. ვერაგობითა და მცდარი საქციელით სცადა ტარიელთან შეუღლება. უსამართლო და ზიანის მომტანი იქნებოდა ტარიელისა და ფარსადანის მშვენიერი ქალისათვის იმ მომენტშივე შეუღლება, რამაც დღის წესრიგში ჩააყენა მათი დროებითი დაშორება. „პირითა მით ქაჯებითა“ მოითხოვს ამგვარ გააზრებას: ტომით, გნებავთ ეროვნებით ქაჯი, რომელიც ჰაბიტუსით ოდნავ განსხვავდებოდა სხვა ეროვნებების ხალხთაგან. აქ გასათვალისწინებელია მათი შესაძლებლობებიც. რუსთაველმა ასეთი აღწერით „პირითა მით ქაჯებითა“ ხაზი გაუსვა ქაჯების მაგიურ ძალას, რაც, ბუნებრივია, ასახვას ჰპოვებდა გარეგნულ იერზეც. კინემატოგრაფიაშიც „ჯადოქრები“ არ გვეცხადებიან ადამიანთა სახით, მათ განსხვავებული შესახედაობა აქვთ, რომელიც სიბოროტეს, სიბნელეს აფრქვევს.

„ვეფხისტყაოსანში“ ფერს, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა, მოვალეობა ეკისრება. მას ჩვენ პირდაპირ

ადამიანზე ვერ ვიხმართ, რადგანაც ლოგიკურად იგი მას ვერ მიემართება. ასე რომ, „ფერი“ პოემაში გარეგნულ მხარეებზე არ მოგვიგებს, ის გვიჩვენებს ადამიანთა შინაგან, სულიერ განწყობილებას. ფაქტიურად, როგორი ფერთაც იხატება პერსონაჟი, ისეთია მისი არსი, ცხოვრება და მომავალი ბედი. ცხადია, პოემის გმირს საკუთარი ნება-სურვილით შეეძლო ბედის შეცვლა, რაც მისი მხრიდან სულიერ ამაღლებას მოითხოვდა, ე.ი. ფერთა გამას. სწორედ ამაში მდგომარეობს „ვეფხისტყაოსნის ფერთამეტყველების“ გენიალობა და დაუძლეველობა. მიღებულია შემდეგი: „ფერი“ რუსთაველთან არის შუამავალი ადამიანსა და მის ხელთ არსებულ განგებას შორის. აქედან, „მონა ზანგის“ შავკანიან მონად გაგება, უკვე აფსურდულია! ვ. ნოზაძე, „ვეფხისტყაოსნის საზოგადოებათმეტყველება; სანტიაგო დე ჩილე, 1958 გვ 78 „გ) მონა ზანგი. სიტყვა „ზანგი“ წარმომდგარია სიტყვისაგან „ზინჯ“, „ზენგ“. ასე ეწოდებოდა ზანზიბარს(აფრიკა) მცხოვრებთ; ისინი, რასაკვირველია შავნი არიან და ხშირად, ძალიან ხშირად მონები იყვნენ სხვა და სხვა ქვეყანაში გაყიდულნი, განსაკუთრებით არაბეთში. ევროპული სიტყვა-ნეგრ-ნიშნავს „შავი“. ს.ს. ორბელიანი სიტყვას „ზანგი“ ასე განმარტავს-ზანგი არის შავი კაციო. სიტყვა „ზანგი“ სპარსულად არის „ზანგი“- შავკანიანი, ზანზიბარელი, ეთიოპი, ნეგრი. პირველად მონა ზანგს ვხვდებით ავთანდილთან; აქ მას თინათინმა შიკრიკად მონა ზანგი მიუგზავნა-შემოვიდა მის წინაშე თინათინის მონა ზანგი(120)“ (ციტ. დას.). ვთვლით, ამგვარი ახსნა უმართებულოა. მაშ, დავიჯეროთ, რომ თინათინი მონებით ვაჭრობას ეწეოდა და სამეფოს კარზე ზანგ აფრიკელებს ამსახურებდა? განა, დასტურდება კი ისტორიულად ასეთი ფაქტი?.. თამარ მეფის დროინდელ სახელმწიფოში საქართველოს დაფასებულ, სამართლიან, სახელმწიფოებრივ მოხელეებს აფრიკელები ემსახურებოდნენ? გამოდის, თითქოს უცხოელებით ყოფილიყოს დაკომპლექტებული „ქართული სასახლე.“ მეორეც ერთი, ზემოთაც ვთქვით და აქაც გავიმეორებთ: შოთა რუსთაველის მიზანი არ ყოფილა რომელიმე ეროვნების ხალხთა დაკნინება; პოემის მოტივიდან, სავარაუდოა, იგი საერთოდ არ ემხრობოდა მონათმფლობელურ სისტემას და, რასაკვირველია, არც რასიზმის მწვავე და ემოციურ საკითხს წამოჭრიდა თავის ნაშრომში.

სამწუხაროდ, ვერც ამ აზრს მივიღებთ ვიკტორ ნოზაძისა, მისივე „ვეფხისტყაოსნის ფერთამეტყველება“; გვ. 25 „ამას გარდა, შავი ფერი აქ რასიული ნიშანია და მით დახატულია ზანგი, ანუ ნეგრი. შავი ფერი ვტნში ზანგებსა და მონებს ეკუთვნის, რასიულად და სოციალურად მდაბიოდ მიჩნეულ ხალხს, რომელიც მოდგმით შავი არის და ხამიტურ რასას ეკუთვნის. ეს შავი მონები და ზანგები ვტნში ცხრაჯერ არიან მოხსენებული, ვით მაგალითად - შემოვიდა მის წინაშე თინათინის მონა ზანგი (120) აქა მათ ზანგთა მონათა მზე მოიყვანეს ნავითა (1023) სურათზე ფერთა დაპირისპირებით გამახვილებულია ორი წინააღმდეგობა: მზე-ნესტანი და შავი ზანგები! მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ყველგან აქ შავი რასიულობის, მოდგმის აღმნიშვნელია.“ (ციტ.დას.).

პროლოგი, სტრ.1

„რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა, ზეგარდმო არსნი სულითა ყვნა, ზეცით მონაბერითა, ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერთა, მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მისმიერთა.“

მაშასადამე, ავტორმა წერა დაიწყო ღმერთის ხსენება-დიდებით და ხაზი გაუსვა მის პირველადობას. პროლოგშივე შესთხოვდა შემოქმედს შეწყალებას და შეწევნას შემოქმედებით ასპარეზზე.

„აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელოვანება,-
ძალი მომეც და შეწევნა შენგნით მაქვს, მივსე გონება;
მით შევეწივნეთ ტარიელს, ტურფადცა უნდა ხსენება,
მათ სამთა გმირთა მნათობთა სჭირს ერთმანერთის მონება.“
(სტრ.6)

ამის მერე, რუსთაველი რომელიმე ეროვნების სხვა ეროვნებაზე მაღლა დაყენებითა და გამორჩევით, შეურაცხყოფდა ღმერთის პირველადობას. ავტორს სურდა „ვეფხისტყაოსნის“ მეშვეობით ეჩვენებინა ჩვენთვის, რომ ყველა ადამიანი ერთია, თანაბარია ღმერთისათვის და არანაირ გამორჩევას არ აქვს ადგილი. ასე არც ფრიდონი უნდა დახმარებოდა ტარიელს, ვინაიდან მასზე „დაბლა იდგა თანამდებობით,“ ასევე ფატმანი-ავთანდილს

(მოუთხრო ნესტანის ამბავი), ასმათი-ავთანდილს (გააცნო ტარიელი), ავთანდილი-უსამს (იხსნა მეკობრეთა რისხვისგან). ნათელია, მაღალი თანამდებობის პირნი ეხმარებიან დაბალი ფენის წარმომადგენლებს, და თავისმხრივ, ისინიც ზრუნავენ მმართველთა საკეთილდღეოდ. თუნდაც, გავიხსენოთ ხატა-ელი სამი მმა, რომელთაც ამცნეს ავთანდილს ტარიელის გეზი; აღნიშნული სამი ძმიდან, დაჭრილ უმცროს მმას კი დახმარება აღმოუჩინა ავთანდილმა. ვთვლით, ახლა მიზანშეწონილი იქნება მოგახსენოთ „ზანგის“ თაობაზე. შოთა რუსთაველი გახლდათ პირველი აკადემისტი მწერალი, ვინც ზანგი მხოლოდ შავი ფერის სინონიმად გამოიყენა და შესაბამისად, იგი უხვი სიმბოლური გაგებით აღჭურვა. რაღაც მიზანი ხომ უნდა ჰქონოდა ამ ფრაზეოლოგიური შეხამების („მონა ზანგი“) შემოტანას „ვეფხისტყაოსანში“? გავიხსენოთ 124-ე სტროფის ის სიტყვები, რომლებიც ქმნიან რითმას: პერანგი, ჩანგი, ზანგი, მანგი. შეცდომაა ვიფიქროთ, ავტორმა ჯვარედინი რითმის შესაკრავად ჩასვა განუმარტავი „ზანგი“, თუნდაც შემოიღო სპეციალურად შექმნილი ხელოვნური ტერმინი. რუსთაველის სამყაროში ყველაფერს ზუსტი ახსნა ეძებნება, ფაქტიურად ამითი მეცნიერების უზუსტეს დარგს - მათემატიკას ენათესავება. ჩვენ ზემოთ შავი ფერის სიმბოლური გაგება დადებითი კუთხით უკვე წარმოვაჩინეთ, ავსხენით ის და იქვე დავსძინეთ, რომ ფერი ახასიათებს პიროვნების შინაგან სამყაროს, რწმენის სიღრმეს, ღირსება-თვისებებსა და განვლილ ცხოვრებას. თუ „ზანგს“ მაინცდამაინც შავკანიან ადამიანად მივიჩნევთ, მაშინ რუსთაველმა იმავე „თეთრი“, ან „შავგვრემანი“ რატომ არ იხმარა ადამიანთა კანის ფერის დასახასიათებლად? მაგ. თეთრი, შავგვრემანი ადამიანი - საპ. „მონა ზანგი“. კვლავაც რასიზმი?! მეტიც, როდესაც ავტორმა თეთრი ფერით კბილების, ყელის, ხელების სილამაზე აღწერა, კანის სილამაზეც რომ თეთრი ფერით აღეწერა, არ შეიძლებოდა? აქ კიდევ ერთი მწვავე საკითხი დადგება ჩვენს წინაშე: პოემის შინაარსის მიხედვით მართლმადიდებელ დედოფალს(ჩანს მისი კითხვა-პასუხიდან) საკუთარი მსახური ჰყავდა; სწორედ იგი გაგზავნა ავთანდილის მოსაყვანად: „მოახსენა: „გიბრძანებსო, ტანი ალვა პირი მანგი“. ჩავთვალოთ ეს მონა იყო აფრიკის შავკანიანი მოსახლე; „ვეფხისტყაოსანში“ არაა ნათქვამი ამ მონის აღმსარებლობის შესახებ; სრულიად

შესაძლებელია მივიჩნიოთ არამართლმადიდებლად. რა თქმა უნდა, აქ სარწმუნოებით გარჩევაზე არაა საუბარი, შეეძლო სხვა კონფესიის აღმსარებელსაც მართლმადიდებლურ გარემოში სამსახური, თუ მას თავისი რელიგია ამის ნებას მისცემდა, მაგრამ საქმე ისაა, რამდენად ზედნიერი იქნებოდა თვითონ მსახური. რასაკვირველია, ყველაფერი ეს უხერხულობას შექმნიდა როგორც ერთი მხარისათვის, ასევე-მეორესთვისაც. მეფის პირად მოახლეს გულგახსნილობა, საქმეთა მაღალ დონეზე შესრულება ევალებოდა, თუმცა სხვა აღმსარებლობა მაინც ჩაკეტავდა ღია ურთიერთობებს ორ ადამიანს შორის, მაგ. თუნდაც საუბრისას, კამათისას, გადაწყვეტილებების მიღების დროს. დაგვეთანხმებით, არანაირი საჭიროება არ იარსებებდა თინათინს პირად მსახურად ზანგი აეყვანა; პირველრიგში ის აუცილებლად გაითვალისწინებდა მოსალოდნელ უხერხულობას, მეორესმხრივ, თავს უფლებას არ მისცემდა ვინმე შეეზღუდა იდეურად, ამიტომ ის აღნიშნულ თანამდებობაზე ისევ ქართველს აიყვანდა. ისე არ გაგვიგოთ, თითქოს „მონა ზანგის“ არაორთოდოქსობის“ გამო უარყოფდეთ ზანგის ზემოშენიშნულ გაგებას, უბრალოდ მისი თანამედროვე დეფინიცია არსობრივადაა გამორიცხული ეწინააღმდეგება რა პოემის დედა-აზრს, ნაწარმოების სულს. ძალიან მარტივად, მხოლოდ ღმერთის გადასაწყვეტია „ვინ სად მოხვდება“. „ზანგის“, როგორც ნასყიდი ვაჟის პერსონაჟად შემოყვანით, რუსთაველი შექმნიდა მონურ სისტემას და აქ მხოლოდ ამაზე გვაქვს საუბარი... ცხადია, თუ „ზანგი“ წარმოადგენს შავი ფერის სინონიმს, მაშინ მასაც ზუსტად ისეთი საკრალური მნიშვნელობა მიენიჭება, როგორც „შავს“. მაშ, „თინათინის მონა ზანგი“ ასე გაიგება: (კიდევ ერთხელ მოგვყავს 124-ე სტრ).

„ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი,
იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი.
შემოვიდა მის წინაშე თინათინის მონა ზანგი,
მოახსენა: „გიბრძანებსო ტანი ალვა, პირი მანგი“.

განმარტება: ავთანდილთან, რომელიც თავის საწოლოთახში ისვენებდა, თინათინმა გაგზავნა სიბრძნით გამორჩეული, განსჯის მქონე ჭაბუკი, რათა მას დედოფლის მიწვევა გადაეცა. გავიმეორებთ: შავი ფერი ასიმბოლოებს განსჯას, სიბრძნეს, ზედგომას, გამორჩეულობას, ძალაუფლებას. აღნიშნული „მონა

ზანგი“ სწორედ თავისი საოცარი სიბრძნისა და განსჯის უნარის გამო დაწინაურდა, გამოირჩა სხვა ყველა სამეფო კარის მსახურთა შორის და შეიქნა კიდევ დედოფლის პირად მსახურად. იგი ამ ყოველივეს საფუძველზე მკითხველთ მოგვევლინა „სასახლის კაცთა“ ზემდგომელად და აქედან უფლებებით პრივილეგილებურად (ძალაუფლად). როგორც ჩანს, აზროვნების, სიდარბაისლისა და სანდობის კრიტერიუმებით არჩევდნენ მმართველის პირად მოახლეს. პოემაში „ზანგი“ ერთეული ხშირად არ გვხვდება; სადაც ვაწყდებით მას, ზემოთქმული სემანტიკით კარგად ჯდება შინაარსობრივ ჭრილში, ზუსტად ესადაგება; მართლაც: „ავთანდილისაგან ფრიდონისას მისლვა, ტარიელს რომ გაეყარა. სტრ. 1032

„აქა მათ ზანგთა მონათა მზე მოიყვანეს ნავითა,
კბილ-თეთრი, ბაგე-ბალახში, სახედავითა შავითა;
ცხენი გავექუსლე, გავაგე წავგვრა ხრმლითა და მკლავითა,
შორს მნახეს, ადრე გამექცეს, ნავი მფრინვალე ჩნდა ვითა.“

მაშ: დაწინაურებულმა ბრძენმა მოახლეებმა თავიანთი სხარტი ლავირებისა და მიღებული მართებული შეფასება-გადაწყვეტილებების ხარჯზე შეძლეს ნესტან-დარეჯანის უკანასკნელი ხიფათისაგან ხსნა(დაუსხლტნენ ფრიდონს), საიდანაც სულ ცოტადა აშორებდათ ქაჯეთის ციხეს. „აქა მათ ზანგთა მონათა“-ში, ჩვენი რწმენით, იგულისხმება დავარის ის ორი მონა, რომელთაც ამ საქმის შესრულება დაევალათ:

„რა დავარ გაძლა ცემითა, მისითა დაღურჯებითა,
წამოდგეს ორნი მონანი პირითა მით ქაჯებითა;
მათ კიდობანი მოჰქონდათ, ეუბნეს არ აჯებითა,
მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს იქმნა დარაჯებითა.“

„კიდობანი“ იგივეა, რაც „ნავი“, ხოლო „კბილ-თეთრი, ბაგე-ბალახში, სახედავითა შავითა“ ექვივალენტია „თავსა შავითა რიდითა, ქვეშეთ მოსილი მწვანისა“. მარტივად, ნებისმიერი სამეფო ინსტიტუტი, თუ სახელმწიფოებრივი წყობა თავისთავად, მოითხოვს გარკვეულ იერარქიას. შოთა რუსთაველის მხრიდან არაიერარქიული სახელმწიფოს დახატვა არაპროფესიონალიზმად აღიქმებოდა, მაგრამ მთავარი აქ სხვა რამაა, კერძოდ როგორ სამმართველო სისტემას შესთავაზებ

მკითხველს! პოემის ავტორმა ბატონყმურ ურთიერთობებს პატრონყმური ამჯობინა და მაღალმხატვრულად წარმოგვიდგინა ჰუმანურობაზე დამყარებული სახელისუფლო გარემო. დავსვათ ასეთი ლოგიკური შეკითხვა: საიდან ჩანს პატრონყმური დამოკიდებულება და რა გვამღვეს უფლებას, მეფე-დიდებულნი „კეთილი მწყემსის“ მიმბამველებად გამოვაცხადოთ? ზურაბ კიკნაძე“, ავთანდილის ანდერძი“, გამომც. მერანი, თბ. 2001, გვ. 10. „ეს მემკვიდრე ამოვარდნილია თაობათა ჯაჭვიდან. ის, ავთანდილის ანტიპოდი, მოწყვეტილია არათუ ტახტსა და სამშობლოს, და ნესტანს, არამედ მთელ კაცობრიობას და თითქოს გადასროლილია ისტორიის მიღმა, უანდრეზო ხანაში, როცა ჯერ კიდევ არაფერი არ იყო დაწყებული, არსად იყო ბრძენი, არც სიბრძნე („ბრძენი, ვინ ბრძენი, რა ბრძენი“). მას ესიზმრება თავისი თავი მხეცად და სიცოცხლეს უსწრაფებს ვეფხვს, რომელიც სატრფოდ ეჩვენება, და მერე მის ტყავში ეხვევა. ის იღუპება, თითქოს უიმედოა მისი გამობრუნება. მას დავიწყებული აქვს თავისი უფლისწულობაც“ (ციტ.დას). საინტერესოა, ტარიელის სატრფოც, მშვენიერი ნესტან-დარეჯანი უკაცურ, უდაბურ სამყაროში ხვდება, სადაც გრძნეულნი და უხორცონი სახლობენ. ქაჯთა მაგვარ გაგებას მიხ. ჩიქოვანი გვთავაზობდა წიგნში: „მოთარუსთაველი და ქართული ფოლკლორი“, გამომც. მეცნ. თბ. 1966. გვ 112-113.

ფაქტიურად, ცოდვის მონანიების გზაზე სასჯელის გამო-სასყიდად ეს ორი პიროვნება ერთიანდება ერთ სხეულში და ტანჯვათა თმენით მიილტვიან სანუკვარ შეწყალებამდე. ტარიელი იძულებული გახლავთ, ტყეში, დევების გამოქვაბულში ველურად ცხოვრებას დაჰყაბულდეს და მოგონებებმა შანთოს გამუდმებით; ნესტანი საკუთარ თავზე გამოსცდის დაუმსახურებელი ქორწინების გემოს, ჯერ იყო-და მელიქ სურხავის ვაჟის, შემდეგ კი როსანის საცოლედ მოიაზრეს, თუმცა-ღა ორივე განსაცდელს ასცდა სასწაულებრივად. რატომ? იმიტომ, რომ ხსნა არსებობდა, ეს იყო მისთვის სინანულის გზა, რის გამოც არ შეიძლებოდა მონანულის ბოროტად დასჯა.

„ამას გკადრებ, თავმან თქვენმან, არა გმართებს მაღლი ძღვნისა; სხვა რამე მითქს, სარძლო თქვენი, შესართავი თქვენის ძისა; მას უცილოდ დამიმადლებთ, ოდენ ჰნახოთ მსგავსი მზისა; მაშინ მეტად გაამრავლოთ თქვენ ბრძანება ნეტარძისა.“

(სტრ.1178)

„როსანს შევჰრთოთო,-დულარდუხტს მეფესა უბრძანებია,-
ჯერთ ქორწილობად არა მცალს, აწ გული ცეცხლ-ნადებია;
შემოვიტყვევი, შევისძლობ, ვინ ცისა მზედ ნაქებია.“
ციხეს დაუსვამს, ხადუმი ერთაი უახლებია.“

(სტრ.1249)

მიხ. ჩიქოვანი, მითითებული ნაშრომი, გვ.109. „დევები ადამიანური წესით მრავლდებიან და მათ მიერვე გაშენებულ სადგომებში ცხოვრობენ. ტარიელი ავთანდილს უამბობს:

„ესე ქვაბნი უკაცურნი ვპოვენ, დევთა შეეკაფნეს,
შემოვები, ამოვსტყვიდენ, ყოლა ვერას ვერ მეხაფნეს,
მათ მონანი დამიხოცნეს, ჯაჭვნი ავად მოექაფნეს,
საწუთრომან დამადრიჯა, ცქაფნი მისნი კვლა მეცქაფნეს.“

(654)

დევები ადამიანების მეზობლად, მათ მახლობლად ცხოვრობენ. დევთა სამყოფი ადგილები უკაცურია (ციტ.დას). აქ უკვე ტარიელი გვევლინება დევთმმუსვრელად, როგორც ოდისევსი-ცალთვალა პოლიფემსი. ანტიკური ხანიდან მოყოლებული დევების, გნებავთ გოლიათების დამარცხება ურთულეს, თითქმის შეუძლებელ საქმედ მიიჩნეოდა; ტარიელი და ოდისევსი ახერხებენ რა ამას, ნიშნავს, რომ ჩვენს წინაშე დგება ღმერთისაგან გამორჩეული, მისგანვე ზეადამიანურ ძალთა მფლობელი გმირი(ტარიელიც ასეთია). ჩანს, ასეთი გმირების დაღუპვა შინაარსობრივ წყვეტას გამოიწვევდა, ამიტომაც აუცილებელი გახლდათ მათი მშვიდობით დაბრუნება სახლამდე; მართლაც, ტარიელი დაიხსნის ნესტანს და უკან დაბრუნებულნი გვირგვინს იდგამენ; ოდისევსიც უბრუნდება თავის საყვარელ მეუღლეს-ჰენელოპეს და სახლში აღადგენს წესრიგს, დაკარგულ სამართლიანობას. ამ მხრივ პარალელის გავლება შეიძლება ხალხურ გმირ იახსარსა და ბიბლიურ დავითს შორის. აქვე, საჭიროა ითქვას კოსმოგონიის დუალისტური მოსაზრების შესახებ რამდენიმე სიტყვა. „ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის ვარსკვლავთმეტყველება, ვეფხისტყაოსნის ბუნებისმეტყველება,“ თბ. 2005. გვ.154. „გველის წინააღმდეგ ბრძოლა გმირული ბრძოლაა და გმირები ხალხთა მხსნელნი არიან, უმთავრესად ღმერთები და მეფეები. ასურეთში ღმერთი

ანშარ დრაგონს, ანუ გველეშაპს სპობს. მეფე ასურბანიპალ გველეშაპს ებრძოდა და მოჰკლა იგი“... გვ. 156. „ეგვიპტური კოსმოგონით, უწინარესი ღმერთი და შემოქმედი არის გველი-ღმერთი. ეგვიპტეში მზეღმერთის გამოხატულებას: რგოლს, ბორბალს არტყია გველი და ასე ადგია ეს სიმბოლო მზე-ღმერთის თავზე“... „ებრაელთა კოსმოგონით, ქვეყნის წარმოშობაში გველს ერთგვარი მონაწილეობა აქვს მიღებული.“ (ციტ. დას). ნათელია, ყოველი ცნება თავსდება ბინარული სემანტიკის ჩარჩოებში და უნდა აიხსნას პოზიტიურადაც. გმირი ვალდებულია შეინარჩუნოს რჩეულობა, ამიტომ გაგება ისე, რომ ვინაიდან ის გამორჩეული გმირია, ბოროტ არსებათა მმუსვრელი და ღმერთთაგან დაცული, მას საფრთხე არ დაემუქრება-არასწორია! როგორც მართლმადიდებლობაში, ასევე სხვა რელიგიებშიც, ზეციდან მოსულ მადლს დაფასება, განსაკუთრებული სიფრთხილე ესაჭიროებოდა, რათა არ მიეტოვებინე მას. თუნდაც, გავიხსენოთ თორღვა მაგანი, რომელსაც დრაგონის ნაჩუქარი ჯაჭვის საფარველი იცავდა. გარკვეული დროის შემდეგ საკვირველმა საფარველმა მიატოვა იგი და ერთ დროს უძლეველი ჭაბუკი პირველივე ბრძოლაში მარცხდება, კვდება. ჩვენი აზრით, თორღვას მხრიდან დაშვებულ შეცდომად, ალბათ, უნდა ჩავთვალოთ საფარველის მოხსნა და მდინარის პირზე დატოვება. ამ შემთხვევისათვის ის უკვე პატრონს აღარ ეკუთვნოდა, მიტოვებული და დაუცველი იყო ხიფათისაგან, რის გამოც ჯაჭვის საფარველი გველივით გასრიალდა და გმირი მიატოვა, განშორდა მას. სიმბოლოურია, მართლმადიდებლებმა არც ერთი წამით არ შეიძლება გულსაკიდი ჯვარი მოვიხსნათ, ვინაიდან ბოროტს არ სძინავს და არ ვართ ცოდვისაგან დაზღვეულნი. ზურაბ კიკნაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 250. „ერთი შესანიშნავი თვისება ზღაპრისა ის არის, რომ მისი გმირი, ვინც არ უნდა იყოს იგი - მზეჭაბუკი თუ გლეხის ბიჭი-უსათუოდ ბრუნდება შინ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ზღაპრის ამბავი აუცილებლად სახლში უნდა დასრულდეს, იმ ადგილას, საიდანაც გმირი გავიდა. გარეთ, სახლსგარეთ სამყაროში გასვლა აუცილებელია ზღაპრის სიუჟეტის წარმოსაქმნელად; გარეთ გასვლა აუცილებელია გმირისათვის, რადგან ადამიანის ცხოვრება ხიფათითა და ფათერაკებით უნდა იყოს აღსავსე, მან უნდა გაიაროს განსაცდელი, რაც სახლში, თავის ქვეყანაში წარმოუდგენელია... გვ. 255. განსხვავებით ზღაპრის გმირისაგან,

რომელიც მაშინ იწყებს ცხოვრებას, როცა გზას დაადგება, სიმღერის გმირს ვხედავთ შუა გზაში, ალბათ მისი ცხოვრების კულმინაციაში, უკანასკნელი განსაცდელის წინაშე მდგარს, თავგანწირულს გმირობის ჩასადენად და იმ ჭეშმარიტების დასამოწმებლად, რომ გმირი არ შეიძლება გმირი ცოცხალი დარჩეს, როგორც წარმოუდგენელია ცოცხალი წმინდანი. (მოჰყავს რამდენიმე ბალადა);(ციტ.დას.) ნიშანდობლივია, შექე გულუხაიძის შეხვედრა ბრმა თუმ მეფანდურესთან; შამილის წინააღმდეგ წლობით მებრძოლმა შექემ სთხოვა მასზე ემღერა, მაგრამ პასუხად მტკიცე უარი მიიღო მეფანდურესაგან: „შენ ჯერ ცოცხალი ხარ და თხოვნას ვერ შეგისრულებო.“ ამგვარი ტრადიცია ფოლკლორშიც არსებობდა, რაც თავისთავად მეცნიერების ამ დარგს ძველთაძველობას მიანიჭებს. განსაკუთრებით საყურადღებოა „ვეფხისტყაოსანში“ ქართული ხალხური პლასტების პოვნა; ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებს პოემის ქართულობას, ანუ მისი სიუჟეტის ქართულ წიაღში ამოზრდას. ბუნებრივია, „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტი გაიზარება ზღაპრულად, შინაარსში „დევებისა“ და „ქაჯების“ ცნებათა შემოტანა აუცილებელი იყო, რათა პოემას მისცემოდა მითოსურის იერი, ოღონდ გაჯერებული ეიკონური ეიდოსებითა და ანაგოგიური მოძღვრება-შეხედულებებით. მართალი ბრძანდება ბ-ნ ზურაბ კიკნაძე, როდესაც ამბობს, რომ ტარიელი უანდრეხო ხანაშია გადასროლილი. ამის დასტურია გამოგონილი მითური არსებები, არაცივილიზებულ გარემოში ტარიელის ველური ცხოვრება, სადაც ერთი ბრძენიც კი არაა, რომ სასოწარკვეთილ მოყმეს სასარგებლო რჩევა-დარიგება მისცეს. ბუნებრივია, ასეთ დროს უფრო იზრდებოდა ყოფილი უფლისწულის სამუდამო დაღუპვის შესაძლებლობები, ვინაიდან ის პერმანენტულად უარყოფითი მუხტებით ივსებოდა. ამ ყოველივემ შექმნა საფუძველი თხრობა პოზიტიური კუთხით წაყვანა ავტორს და მხსნელად ვინმე მიველინა მისთვის. დიახაც, სულ მოუღედნელად როსტევანის ამაღა გადააწყდა ჩაფიქრებულ „უცხო მოყმეს“, რაც გახდა საფუძველი მომავალში ავთანდილისგაგზავნისამისყმისასამებრად. აქმხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს საყურადღებო ნიუანსები. ავთანდილი სპასპეტი და უბრალოდ როსტევან მეფესთან დაახლოებული პირი იყო, ე. ი. სანამ თინათინთან არ შეუღლდებოდა, მანამდე მეფის ტიტულს ვერ მიიღებდა. მას თავისუფლად შეეძლო

„უცხო მოყმის“ სამებრად წასვლამდე მოეპოვებინა საპატიო მეფის გვირგვინი ნებართვა ჰქონდა რა თინათინისა და როსტევეანისაგან, მაგრამ დედოფალმა ყველაფერს, ანუ კარზე მომდგარ ბედნიერებას ჯერ მოყვასის სიყვარული, მისთვის დახმარების ხელის გაწვდენა არჩია და თავისი სანუკვარი საქმრო გაუშვა ხიფათით აღსავსე გზაზე. როსტევეანმაც და თინათინმაც კარგად იცოდნენ, რომ მათთვის ბედნიერების მომტანისა და სამეფო შტოს გამგრძელებლის თავგადასავალი შეიძლებოდა ფატალურად დასრულებულიყო, თუმცა არ კარგავდნენ ღმერთის შემწეობის იმედს და ლოცვითვე აძლიერებდნენ საკუთარ თავსაც და სამეფოდან გასულ ჭაბუკსაც. ქრისტიანული აღზრდისა და ლიტურგიკული ცნობიერების, აზროვნების წესის გარეშე, ამ ნაბიჯს ნამდვილად არ გადადგამდნენ სახელმოხვეჭილი მბრძანებლები, შესაბამისად ბედნიერად მცხოვრებ სამმართველოში თვითონვე უბედურებას, ჭირს არ გაამრავლებდნენ. სასახლის „ჰარმონია“, და იქაური წრე გაჰყვა ახალგაზრდა რაინდს, რაც ძალიან გამოადგა მას. გახსოვთ, ავთანდილის ლოცვა და საერთოდ ის შემართება, რითიც აღავსებდა ხოლმე იმედგადაწურულ ტარიელს. ფაქტიურად, იგი ტარიელს ბრძნად მოევილინა და ამ ბრძნულმა სიტყვამ იხსნა იგი, გამოიყვანა უანდრეზო ხანიდან და გაახსენა უფლისწულობა. გარდა ამისა, გზად ავთანდილი ეხმარება გაჭირვებულებს: მაგ. დახმარებას აღმოუჩენს სამ ხატაელ ძმას, აგრეთვე უსამსა და მის ამაღას. ნახეთ? მიუხედავად მაღალი თანამდებობისა ის ეხმარება „გლეხთ“ და ამ დახმარებით თავს განსაცდელში იგდებს, უკეთ, იხანგრძლივებს თინათინთან განშორების ტკივილს. დამეთანხმებით, ცუდი გაგებით „მონას“ სასახლის კარზე არავინ მიუშვებს, არც არავინ მიენდობა მას, არც რაიმე მნიშვნელოვანს დაავალებენ და საერთო ჯამში, მისი ავადთუკარგადყოფნა არცარავის შეაწუხებს. „ვეფხისტყაოსანში“ კი ყველა ერთმანეთისათვის ზრუნავს: ავთანდილი - შერმადინისთვის, შერმადინი - მთელი ქალაქის მოსახლეობისთვის, თინათინი, ავთანდილი, როსტევენი კი - ტარიელის სამეფოსათვის. აი, ეს არის პატრონყმური დამოკიდებულება და ესქატოლოგიური პრინციპებით განმსჭვალვა ინდოეთის სამეფოსი, რაც აგრერიგად აკლდა მას. ვ.ნოზაძე წერდა: „ვეფხისტყაოსნის პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიკური შენობა აგებულია პატრონყმობაზე და ამ სახელმწიფოებრივსა და საზოგადოებრივ

აღნაგობაში პატრონი სახურავს წარმოადგენს; პატრონი არის უმაღლესი, ანუ უზენაესი პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიკური თავი, რომლის ქვემოთ უკვე სხვა და სხვა ფენა, სხვა და სხვა პატრონი და ყმა სართულეებადაა განაწილებული და დალაგებული... მეფე ანუ ხელმწიფე არის პატრონი, მისი ხელქვეითი არის-ყმა; ეს ყმა არის პატრონი, თავის მხრივ, აგრეთვე თავის მორჩილთათვის (ციტ. დას.). ასეთი ახსნა, გარკვეულწილად, ამყარებს ჩვენს მოსაზრებას, მაგრამ მაინც უნდა ითქვას შემდეგი: ნათელია, პატრონ-ყმათა რიცხვი არაერთი იქნებოდა, თუმცა საჭიროა დაზუსტდეს ხსენებულ ცნებათა სემანტიკა. ჩვენ ზემოთაც ვთქვით, რომ პოემაში დახატულია ჰუმანურობაზე აგებული სამეფო-სახელმწიფო და შესაბამისად, ნაჩვენებია „მეგობრული“ დამოკიდებულებანი მმართველ-ხელქვეითთა შორის. უხეშად, „ვეფხისტყაოსანში“ თანამდებობანი მხოლოდ ბუტაფორია გახლავთ, ანუ არა ბოროტად, არამედ კეთილად გამოყენებული, სასარგებლო აზრის მატარებელი, კერძოდ მეფეს შეუძლია გლეხი გახდეს, თუ ეს მას ესაჭიროება და ასევე, გლეხსაც შეუძლია გახდეს მეფე, თუ ეს მონარქს სასიცოცხლო ენერჯიას შეჰმატებს. ამ მოტივებიდან გამომდინარე, „პატრონი“, ანუ თხოვნათა მიმცემი შესაძლოა ყველა ყოფილიყო, როგორც სასახლის მსახურნი, ასევე მის გარეთ მყოფნიც, მცხოვრებნი. განსხვავებით პატრონისაგან, „ყმა“ უკვე საპატიო ტიტულს წარმოადგენდა, ამიტომ „პატრონის“ რიცხვი, ბუნებრივია, აღემატებოდა მას. დავსძენთ, „პატრონი“ არის სინონიმი „მონისა“, ხოლო „ყმა“ - „მონა ზანგისა“ (ყმები ხდებოდნენ მხოლოდ გამორჩეულნი, შრომისმოყვარენი). მართივად, ყველას „ყმობას“ ვერ მოსთხოვდნენ. თავი: „თინათინისაგან ავთანდილის გაგზავნა მის ყმის სამებრად“, სტრ. 129, 130, 155, 159.

„ქალმან უბრძანა: „ზარი მღვეს მე ამისისა თხრობისა; მწადდა არა-თქმა, რომლისა ღონე არა მაქვს თმობისა, მაგრა იცია მიზეზი შენისა აქა ხმობისა, რად ვზი ქუშად და დაღრეჯით, ასრე მიხდილი ცნობისა?“

„ყმამან ჰკადრა: „საზაროსა ჩემგან თქმაღა ვით იქმნების? მზესა მთვარე შეეყაროს, დაიღვეს, და-ცა-ჭნების; აზრად არად აღარა მცალს, თავი ჩემი მეგონების, თქვენვე ბრძანეთ, რაცა გიმძიმს, ანუ რაცა გეკურნების“.

იმიტომ, რომ ავთანდილი ყმა გახლდათ, თინათინმა სწორედ მას დაავალა „უცხო მოყმის“ მოძებნა, ე. ი. სხვა ამ რთულ დავალებას თავს ვერ გაართმევდა. ლოგიკურად, რატომ არ გააყოლა დამხმარე თინათინმა, ან სხვასაც რატომ არ სთხოვა აღნიშნული საქმის შესრულება? თუნდაც, რატომ არ გაიყოლა ავთანდილმა შერმადინი? პასუხი: ეს მათთვის ცუდად დამთავრდებოდა, ვინაიდან ისინი არ იყვნენ რჩეულნი სიბრძნით, როგორც ავთანდილი.

„ესეა მონა შერმადინ, ზემოთცა სახელ-დებული, თანა შეზრდილი, ერთგული და მისთვის თავ-დადებული. მან არ იცოდა აქამდის მის ყმისა ცეცხლი დებული, აწ გაუცხადა სიტყვები მის მზისა იმედებული.“

შერმადინთან სიტყვა „მონის“ არსებობა („მონა შერმადინ“) ემსახურებოდა მის დადებით პერსონაჟად წარმოჩენას: ხაზგასმულია მისი ასაკი, გარეგნული შესაძლებლობანი-სისხარტე, სიმარჯვე, ენერგიულობა, ასევე მისი პატიოსნება; ამ ყოველივემ გადააწყვეტინა ავთანდილს თავისი სამეფო სწორედ შერმადინისათვის ჩაებარებინა. თავის მხრივ, „ყმის“ ხსენებით, შერმადინი, თვით ავტორიც, ადასტურებენ ავთანდილის გამორჩეულობას, „მონა ზანგობას“ („მან არ იცოდა აქამდის მის ყმისა ცეცხლი დებული“).

„პირველ, ყმა ვარ, წასვლა მინდა პატრონისა სამსახურად, - ხამს მეფეთა ერთგულება, ყოფა გვმართებს ყმასა ყმურად, - მერმე, ცეცხლი დაუსვია, აღარა მწვავეს გულსა მურად. ხამს, თუ კაცი არ შეუდრკეს, ჭირს მიუხდეს მამაცურად.“

ავთანდილი, აცნობიერებს რა მის სიბრძნეს, საკუთარ თავს მეტ სულიერებას სთხოვს და ამქვეყნიურ წადილსა თუ მოთხოვნილებებს გარკვეულ კალაპოტში აქცევს. „მეტი მოგეცეს და მეტიც მოგეთხოვოს“.

„დულარდუხტ არის დიაცი, მაგრა კლდე ვითა, ლოდია, ვისცა არ დაჰკოდს, ყმა მისი ვერავის დაუკოდია...“
(სტრ.1230)

დულარდუხტის ყმას ვერავინ ავნო, იმიტომ, რომ ის ქაჯთა მბრძანებლის გამორჩეული რაინდი გახლდათ („ყმა“ მიგვითითებს ამაზე).

დასკვნის სახით მოგახსენებთ: ზემოთ ნაჩვენები აღნიშნული სიტყვების მრავალპლანიანი და საკამათო გაგება-განმარტებების გამო, არ წარმოადგენს აუცილებლობას ეს ლექსიკური ერთეულები ახსნილი იყოს სასკოლო გამოცემებში, რადგანაც ის უფრო მეცნიერების საქმეა და მოსწავლეებს არ მოეთხოვებათ სამეცნიერო ასპარეზზე გამოსვლა. სავსებით სამართლიანი ბრძანდება ბ-ნ ნოდარ ნათაძე, რომელმაც „ვეფხისტყაოსნის“ სასკოლო გამოცემაში არ შეიტანა „მონისა“ და „ზანგის“ განმარტებანი. „ვეფხისტყაოსანი“, სასკოლო გამოცემა, შემდგ. ნოდარ ნათაძე თბ. 2003, (ასევე 2011), რედ. ალ. ჭინჭარაული; გვ. 50. ვფიქრობთ, კარგი იქნება, თუ აქამდე ნათქვამი დაკვირვება-შეხედულებებით ვიხელმძღვანელებთ „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგიდან ეპილოგის ჩათვლით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კ. კეკელიძე, „ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. II, გამომც. მეცნ. თბ. 1981
2. ივ. ჯავახიშვილი, „ქართული პალეოგრაფია“, რედ. ილ. აბულაძე, თსუ-ს გამ. თბ. 1949
3. გ. არაბული, „შოთა რუსთაველის ბიოგრაფია ქართულ მეცნიერებაში“, გამომც. „მერანი“, თბ. 1992
4. ლ. კარიჭაშვილი, „ვეფხისტყაოსანი და პოსტმოდერნიზმი“, თბ. 2011

შენიშვნა: გამოყენებული ლიტერატურის უმეტესობა მითითებულია ნაშრომში.